

Матросова В.О.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту інноваційного підприємництва
та міжнародних економічних відносин
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

Пантелєєв М.С.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту інноваційного підприємництва
та міжнародних економічних відносин
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

Погорєлова Т.О.

*доцент кафедри менеджменту інноваційного підприємництва
та міжнародних економічних відносин
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

ГЕОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

Анотація

Основною проблемою незалежної України як суб'єкта міжнародних відносин тривалий час постає питання самореалізації на міжнародній арені. Географічний чинник зовнішньополітичної стратегії є підґрунтям міжнародних відносин та визначає просторовий вимір реалізації політичних, економічних, соціальних та безпекових інтересів України в контексті зміни стратегічного курсу та основних торгових партнерів, що викликало перманентні негативні тренди в динаміці багатьох економічних показників та торгового балансу зокрема.

Предметом статті є розгляд питань, пов'язаних з аналізом геополітичної стратегії зовнішньої торгівлі України за умов трансформації векторів торгових та політичних відносин. Проведено аналіз географічних та політичних напрямів, динаміки зовнішньоекономічної торгівлі України. Виявлено основні напрями збуту продукції на міжнародних ринках, проаналізовано зміни ринків збуту за період 2008–2018 рр., узагальнено статистичну інформацію.

Із позиції комплексного аналітичного підходу визначено сучасні тренди торгової політики України на національному та регіональному рівнях. Досліджено вплив тенденцій і торгового потенціалу України та окремих регіонів на перспективи міжнародних відносин України та її наближення до сталого тренду активного торгового балансу. Систематизовано причини, які є результатом зміни товарної структури експортного потенціалу України, та запропоновано пріоритетні напрями розвитку геополітичної стратегії зовнішньої торгівлі України.

Вступ. Позиції країни на світовій арені знаходяться у прямій залежності від залучення її до системи міжнародних економічних відносин. Одним із важливих напрямів такої взаємодії виступає експортна діяльність, яка дає змогу використовувати національні потужності і ресурси з більшим ступенем ефективності і формувати валютні можливості для задоволення імпорتنих потреб. Світовий досвід показує, що найбільш дієвою й ефективною стратегією інтеграції економічної системи країни у світову економіку є поєднання структурної перебудови національної економіки з її орієнтацією на активне зростання експорту.

Формування інтеграційної стратегії України далеко не завжди орієнтувалося на зовнішньоторговельні пріоритети, детерміновані національним експортним потенціалом, що призводило до неврахування критеріїв не тільки економічної ефективності міжнародної інтеграції, а й безпечної відкритості економіки. За таких умов загострилася проблема щодо конкурентоспроможності національного експорту на світовому ринку товарів і послуг.

Аналіз сучасних наукових публікацій із даної тематики продемонстрував інтерес до проблеми геополітичної стратегії зовнішньої торгівлі України. Актуальні проблем геополітичної стратегії зовнішньої торгівлі розглянуті в сучасних публікаціях зарубіжних учених, таких як: Н.К. Мохapatра (2017 р.) [1], Норд Бедфорд (США), Вільям Хатчисон (Канада), Софі Бедфорд (Швеція) (2011 р.) [2], П. Хавлик (2010 р.) [3], Н. Хуот, М. Какинака (2007 р.) [4], Т. Кнедлік, Г. фон Швейнітц (2011 р.), Дж.А. Миллвард [5], А. Фауве, Ц. Гінтрац (2009 р.) [6], М. Емерсон, Е. Винокуров (2009 р.) [7], Belay Seyoum (2000 р.) [8], Kotabe Masaaki. Global (2001 р.) [9], Bjarne S. Jensen (2006 р.) [10], A.I. Kruger, A. Tuncer (2002 р.) [11], R. Awaes, R. Lopes (2005 р.) [12] M. Michaelly (2003 р.) [13], A.E. Branch (1990 р.) [14].

Основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств досліджуються в роботах іноземних та вітчизняних учених, таких як Л.М. Черчик (2015 р.) [15], А.А. Мазаракі [16], Л.С. Кутідзе [17], С.В. Бестужева [22], В.М. Барак [23], Д.М. Стеченко [26], О.В. Лазарева [27], Т.М. Мельник (2007 р.) [31]. Проблеми експортного потенціалу відображено в наукових працях Ф.В. Зінов'єва, О.О. Якушева (2012 р.) [18], В.В. Дружиніної (2010 р.) [19], С.П. Івашука (2011 р.) [20], І.О. Геращенко (2014 р.) [21], Т. Скорнякова [29], Т. Гордєєва [30] та ін. Актуальність визначених проблем вимагає постійного аналізу геополітичної стратегії зовнішньоекономічної торгівлі України.

Мета статті – провести аналіз та дослідити динаміку зовнішньоекономічної торгівлі України; виявити та систематизувати причини змін, які є результатом зміни географічної стратегії зовнішньої торгівлі України, та запропонувати пріоритетні напрями розвитку геополітичної стратегії України.

1. Географічна структура імпорту та експорту за основними країнами-учасницями

Останнім часом у світовій торгівлі спостерігаються процеси посилення її лібералізації, що пов'язано зі збільшенням кількості членів СОТ, розширенням регіональних інтеграційних об'єднань та створенням зон вільної торгівлі з окремими країнами та інтеграційними об'єднаннями. Внаслідок свого геополітичного положення Україна опинилася на перетині двох різновекторних інтеграцій – євразійської, яку представляє Євразійський економічний союз (ЄАЕС), та європейської, представленої Європейським Союзом (ЄС). У 2014 р. було вибрано курс на європейську інтеграцію та створення зони вільної торгівлі з ЄС, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності України почали переорієнтувати свої торговельні стосунки відповідно до нових реалій. Мінливість економічних та політичних процесів у світі, їх непередбачуваність усередині країни викликають необхідність більш детального аналізу геополітичних та структурних трансформацій зовнішньої торгівлі України.

12 вересня 2014 р. під час переговорів на рівні міністерств у рамках тристоронніх консультацій між ЄС, Україною та РФ було прийнято компромісне рішення про перенесення тимчасового застосування положень зони вільної торгівлі до 31 грудня 2015 р. Водночас Європейський Союз надав Україні режим автономних торговельних преференцій, що передбачав одностороннє зменшення або скасування митних зборів ЄС на товари, які походять з України. Автономні торговельні преференції надавалися українським товарам із 23 квітня 2014 р. по 31 грудня 2015 р.

Із 1 січня 2016 р. в Україні діє зона вільної торгівлі із Європейським Союзом, підписано нові договори про створення зон вільної торгівлі із Туреччиною, Канадою, Ізраїлем. Саме тому багато надій покладається на розвиток експортного потенціалу, який має вивести виробництво, торгівлі зв'язки та міжнародні економічні відносини на якісно новий рівень через підвищення низки кількісних показників.

Зона вільної торгівлі – це закріплений у вигляді угоди тип міжнародних відносин двох або більше країн, що передбачає скасування митних бар'єрів у взаємній торгівлі між країнами, при цьому митна політика у відносинах із третіми країнами залишається на особистий розсуд кожної з країн угоди.

Для того щоб оцінити масштаби змін зовнішньої торгівлі України, звернемося до статистичних даних. Для аналізу вибрано обсяги експорту та імпорту, а також географічна структура торгівлі за 2008 та 2018 рр. Вибір саме цього часового періоду дав змогу розглянути ситуацію, що була до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та після її підписання. У 2012 р. Україна ще користувалася можливостями зони вільної торгівлі з країнами СНД, а протягом 2015 р. ЄС уже надавав Україні односторонні автономні торговельні преференції.

Зовнішньоторговельна діяльність є важливим складником товарного обігу, зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньої безпеки держави.

Аналіз географічної структури та вартісного обсягу операцій зовнішньої торгівлі дає змогу виявити тенденції щодо експорту та імпорту 2008–2018 рр. Географічну структуру зовнішньої торгівлі України можна представили за допомогою порівняльних таблиць структури обсягів імпорту та експорту основних країн – контрагентів України (табл. 1, 2). Дані розташовані в порядку топ-11 країн – учасниць зовнішньої торгівлі.

Таблиця 1

**Обсяги імпорту за основними країнами-учасницями,
тис. дол. США [32; 33]**

Країна	2008	Країна	2009	Країна	2010
Росія	19 414 212,50	Росія	13 235 774,40	Росія	22 198 005,80
Німеччина	7 165 287,80	Німеччина	3 852 129,10	Китай	4 700 393,50
Туркменістан	5 631 673,50	Китай	2 734 257,10	Німеччина	4 603 082,00
Китай	5 601 545,80	Польща	2 170 311,20	Польща	2 788 809,60
Польща	4 280 309,20	Казахстан	2 033 942,10	Білорусь	2 567 588,70
Казахстан	3 118 852,30	Білорусь	1 692 833,90	США	1 766 757,50
Білорусь	2 809 645,70	Узбекистан	1 640 771,10	Італія	1 390 271,60
США	2 808 229,00	США	1 286 300,70	Туреччина	1 298 282,20
Японія	2 795 769,50	Італія	1 139 755,20	Угорщина	1 214 630,60
Італія	2 432 064,40	Франція	971 500,60	Франція	1 106 658,00
Узбекистан	2 118 262,60	Туреччина	952 243,60	Азербайджан	951 192,30

Країна	2011	Країна	2012	Країна	2013
Росія	29 132 197,60	Росія	27 418 296,10	Росія	23 234 207,90
Німеччина	6 865 714,20	Китай	7 899 639,60	Китай	7 900 753,90
Китай	6 268 333,80	Німеччина	6 807 143,20	Німеччина	6 771 002,90
Білорусь	4 211 750,60	Білорусь	5 068 567,10	Польща	4 068 686,00
Польща	3 183 391,20	Польща	3 567 096,60	Білорусь	3 605 241,10
США	2 591 229,10	США	2 905 214,00	США	2 759 359,50
Італія	2 005 753,30	Італія	2 234 550,20	Італія	2 086 658,20
Казахстан	1 675 946,80	Туреччина	1 951 858,20	Туреччина	1 852 685,00
Франція	1 501 469,80	Франція	1 664 414,00	Франція	1 729 727,60
Туреччина	1 481 242,10	Корея	1 547 228,70	Угорщина	1 400 516,10
Угорщина	1 326 706,90	Казахстан	1 494 884,50	В. Британія	1 132 419,40

Країна	2014	Країна	2015	Країна	2016
Росія	12 699 989,10	Росія	7 492 724,50	Росія	5 149 313,50
Китай	5 410 952,70	Німеччина	3 975 626,50	Китай	4 687 697,20
Німеччина	5 361 520,60	Китай	3 770 991,10	Німеччина	4 318 445,90
Білорусь	3 970 793,10	Білорусь	2 449 145,50	Білорусь	2 777 793,60
Польща	3 070 819,60	Польща	2 324 048,20	Польща	2 693 326,60
США	1 928 924,00	Угорщина	1 608 536,10	США	1 687 886,60
Італія	1 508 974,10	США	1 480 699,00	Франція	1 530 515,30
Угорщина	1 463 970,10	Італія	976 327,80	Італія	1 358 227,80
Туреччина	1 299 541,30	Франція	892 786,20	Туреччина	1 098 551,60
Франція	1 269 213,20	Туреччина	851 742,40	Швейцарія	983 811,70
Литва	1 032 187,80	Норвегія	741 686,10	Угорщина	801 992,90

Країна	2017	Країна	2018 (I кв.)	2013/ 2008, %	2017/ 2013, %	2017/ 2016, %
Росія	7 201 805,80	Росія	692 006,00	119,68	31	139,86
Китай	5 647 077,60	Китай	518 515,30	141	71,48	120,47
Німеччина	5 443 697,80	Німеччина	387 475,60	94	80	126,1
Польща	3 453 466,60	Польща	256 725,20	95	84,88	128,2
Білорусь	3 205 173,30	Білорусь	226 762,60	128	88,9	115,39
США	2 524 598,60	США	219 216,50	98	91,49	149,57
Швейцарія	1 681 690,60	Швейцарія	134 887,50	-	171	170,93
Італія	1 623 958,20	Франція	111 290,70	178	90	102,17
Франція	1 563 723,30	Туреччина	110 950,30	195	68,2	114,93
Туреччина	1 262 612,70	Італія	97 673,30	85,80	77,83	119,56
Угорщина	1 152 335,90	Угорщина	87 515,10	115	82,28	143,68

Із 2008 до 2013 р. основними контрагентами-експортерами України були Росія, Китай, Білорусь та Німеччина. Швидкими темпами до 2013 р. нарощували торгівлю з Україною Франція та Італія. Із 2014 р. позиції дещо змінилися, динаміка поставок із Росії скоротилася з 119,68% до 31%. До 2017 р. спостерігається скорочення показників майже по всіх країнах, проте позиції основних експортерів майже незмінні. Необхідно відзначити, що на протязі 2014–2017 рр. намітилася стійка тенденція до зростання товарообороту, лідируючі темпи зростання торгівлі зі США та Швейцарією.

Постійними торговими контрагентами України є Росія, Білорусь, Туреччина та Китай. Із 2011 р. значні місця в структурі торгівлі із Україною, крім Росії, Китаю та Туреччини, посідають Німеччина, Польща, Італія, Єгипет, Нідерланди, США, значно посунувши в загальній структурі Росію (табл. 2).

Таблиця 2

**Обсяги експорту за основними країнами-учасниками,
тис. дол. США [32; 33]**

Країна	2008	Країна	2009	Країна	2010
Росія	15 735 571,90	Росія	8 495 072,30	Росія	13 431 881,00
Туреччина	4 633 291,40	Туреччина	2 126 526,40	Туреччина	3 026 668,70
Італія	2 911 728,80	Китай	1 434 404,70	Італія	2 412 347,50
Польща	2 338 303,00	Казахстан	1 418 429,70	Білорусь	1 899 198,10
Білорусь	2 105 576,70	Білорусь	1 258 938,20	Польща	1 787 225,20
США	1 949 129,50	Німеччина	1 248 125,70	Німеччина	1 499 472,90
Німеччина	1 837 105,40	Італія	1 227 560,50	Індія	1 426 117,00
Казахстан	1 832 582,70	Польща	1 213 109,50	Єгипет	1 327 993,70
Єгипет	1 560 027,40	Індія	1 152 457,00	Китай	1 316 550,10
Угорщина	1 367 110,10	Єгипет	1 013 336,40	Казахстан	1 300 504,90
Молдова	1 171 987,30	Іран	755 820,10	Ліван	1 033 255,30

Країна	2011	Країна	2012	Країна	2013
1	2	3	4	5	6
Росія	19 819 616,20	Росія	17 631 749,50	Росія	15 065 123,50
Туреччина	3 748 582,00	Туреччина	3 685 112,60	Туреччина	3 805 477,80
Італія	3 039 540,60	Єгипет	2 898 299,50	Китай	2 726 677,30

1	2	3	4	5	6
Польща	2 794 088,30	Польща	2 576 195,60	Єгипет	2 720 563,00
Індія	2 265 303,20	Італія	2 480 017,40	Польща	2 547 823,10
Китай	2 180 034,40	Казахстан	2 459 251,40	Італія	2 357 633,70
Білорусь	1 922 329,70	Індія	2 290 932,00	Казахстан	2 120 025,40
Казахстан	1 857 549,50	Білорусь	2 251 118,50	Білорусь	1 983 615,60
Німеччина	1 763 830,50	Китай	1 777 177,60	Індія	1 974 747,30
Ліван	1 362 224,50	Німеччина	1 645 030,30	Німеччина	1 603 784,90
Іспанія	1 340 723,20	Іспанія	1 539 018,70	Угорщина	1 556 952,70

Країна	2014	Країна	2015	Країна	2016
Росія	9 798 226,20	Росія	4 827 717,90	Росія	3 592 917,90
Туреччина	3 561 365,40	Туреччина	2 771 758,30	Єгипет	2 266 493,20
Єгипет	2 862 068,30	Китай	2 399 078,90	Польща	2 200 010,10
Китай	2 674 125,80	Єгипет	2 079 784,00	Туреччина	2 049 064,90
Польща	2 644 656,80	Італія	1 979 843,60	Італія	1 929 575,60
Італія	2 468 270,50	Польща	1 977 329,60	Індія	1 903 066,60
Індія	1 815 849,80	Індія	1 444 086,80	Китай	1 832 518,90
Білорусь	1 617 084,00	Німеччина	1 328 677,40	Німеччина	1 423 735,20
Німеччина	1 590 590,30	Іспанія	1 043 602,60	Угорщина	1 053 084,20
Угорщина	1 509 893,80	Угорщина	909 721,00	Іспанія	1 004 547,40
Іспанія	1 166 565,10	Нідерланди	905 655,00	Нідерланди	995 322,60

Країна	2017	Країна	2018 (I кв.)	2013/ 2008, %	2017/ 2013, %	2017/ 2016, %
Росія	3 936 628,90	Туреччина	289 818,10	82,13	66,2	122,92
Польща	2 724 629,70	Росія	264 341,50	95,74	26,13	109,57
Туреччина	2 518 581,80	Польща	253 871,70	108,96	106,94	123,85
Італія	2 469 871,50	Італія	238 083,40	80,97	104,76	128
Індія	2 205 748,00	Індія	187 900,60	171,35	111,7	115,9
Китай	2 039 359,10	Нідерланди	170 079,70	-	-	168,41
Єгипет	1 831 312,90	Німеччина	163 694,50	87,3	109,38	123,22
Німеччина	1 754 288,20	Угорщина	135 939,30	113,89	85,19	125,96
Нідерланди	1 676 245,00	Іспанія	133 991,00	-	-	125,44
Угорщина	1 326 440,10	Єгипет	132 690,80	174,39	67,31	80,8
Іспанія	1 260 107,70	Білорусь	102 172,80	94,21	-	-

Географічна структура падіння обсягів експорту визначає найбільше скорочення обсягів експортних поставок до країн СНД та Росії (-75%), також є втрати й на європейському ринку, який нині є основним пріоритетом зовнішньої політики України. Проте у загальній сукупності саме європейський ринок є найбільшим імпортером української продукції. Туреччина, Польща, Нідерланди, Іспанія, а також Індія (лідер серед азійських країн) нарощують обсяги експорту з України та є лідерами за показниками росту. Спостерігається зростання кількості партнерів та зміна пропорцій у загальному обсязі експорту з України.

Нова програма «Реалізація просування інтересів України у світі» впроваджує нові перспективні напрями зовнішньоекономічної співпраці.

Європейські країни, Росія, Білорусь, Туреччина, Єгипет є нашими давніми та історичними партнерами. Нині швидкими темпами розвиваються експортні відносини з іншими країнами Сходу та Тихоокеанського басейну: Індією, Китаєм, Таїландом, Бангладеш, Філіппінами, Японією та ін.

Сьогодні Україна в рамках зовнішньої торгівлі товарами співпрацює з 217 країнами світу (експортує до 191 країни, імпортує з 217 держав); послугами – з 220 країнами (надає послуги нерезидентам із 214 держав, отримує зі 191 країни). За підсумками 2018 р. зовнішньоторговельні операції проводили експортери товарів (14 688 підприємств), імпортери (22 300 підприємств), надавали послуги нерезидентам 6 370 компаній, одержували – 4 921 суб'єкт [1; 2].

У рамках дослідження експортного потенціалу України важливо розглянути динаміку структурних показників торгового балансу країни в контексті її основних імпортерів (табл. 3).

Таблиця 3

**Сальдо торгового балансу з країнами-імпортерами з України
за 10 років, тис. дол. США [32; 33]**

Країни	2008	2009	2010	2011	2012
Сальдо торгового балансу України	-18580926,60	-5732675,90	-9309447,70	-14214044,30	-15848249,30
Туреччина	2683158,20	1174282,90	1728386,40	2267339,90	1733254,40
Індія	355642,20	675668,30	745368,40	1452954,00	1270218,10
Італія	479664,40	87805,40	1022075,90	1033787,40	245467,30
Нідерланди	-165835,30	-82668,90	-274645,70	-353447,10	-292105,60
Єгипет	1469165,20	951624,70	1243811,10	1230993,00	2755536,60
Іспанія	209832,00	198271,30	-56870,00	285297,60	792229,50
Іран	981628,80	722627,10	980833,50	1080990,20	1097312,70
Ірак	787555,20	236466,80	344538,50	609476,60	872033,50
Ліван	333265,50	690555,30	1029083,50	1359050,50	1420534,10
Ізраїль	290759,50	313716,00	376107,90	367259,00	529579,80

Країни	2013	2014	2015	2016	2017	I квартал 2018
Сальдо торгового балансу України	-13651943,30	-527027,80	-610706,70	-2888086,60	-6331896,40	-284108,50
Туреччина	1952792,80	2261824,10	1920015,90	950513,40	1255969,10	178867,80
Індія	1136248,90	1159080,10	1000426,50	1416934,30	1644466,90	148233,20
Італія	270975,50	959296,40	1003515,80	571347,80	845913,40	140410,10
Нідерланди	-20410,30	342196,40	453043,20	448474,80	1032594,10	127368,30
Єгипет	2583881,90	2770980,1	2024171,40	2217776,70	1754290,40	120299,50
Іспанія	124290,40	558975,30	602852,10	503607,90	681064,30	85922,80
Іран	710237,80	650467,70	503053,90	665213,30	0,00	65347,80
Ірак	767654,00	666853,70	472495,40	374409,20	479048,80	45858,10
Ліван	371902,40	270903,50	298824,60	337446,00	424652,90	38698,00
Ізраїль	378659,60	267417,60	427121,10	303754,30	436733,20	38048,70

На протязі 10 років загальне сальдо торгового балансу постійно від'ємне, проте простежується стійка тенденція до зниження від'ємного значення, що свідчить про зростання доходів від зовнішньої торгівлі. Цьому сприяло підписання низки документів щодо розширення торгово-економічних зв'язків з Європою та світом. Дослідження структурних показників сальдо за країнами підтверджує попередні висновки. Сальдо торгівлі з Туреччиною та Ізраїлем має доволі стійкі показники. Спостерігається стійка тенденція до зростання імпорту в Італію, Іспанію та Індію. Торгові показники співпраці із Нідерландами починаючи з 2014 р. перетнули від'ємну межу та вийшли на позитивні значення. Також високі показники торгового сальдо з Єгиптом, проте вони мають тенденцію до зниження, насамперед, за рахунок диверсифікації географічної структури торгових зв'язків України. Різне зниження торгових показників із 2013 р. з країнами Сходу, а саме Іраном, Іраком та Лівією, поступово змінюється на тенденцію зростання торгівлі з позитивним сальдо.

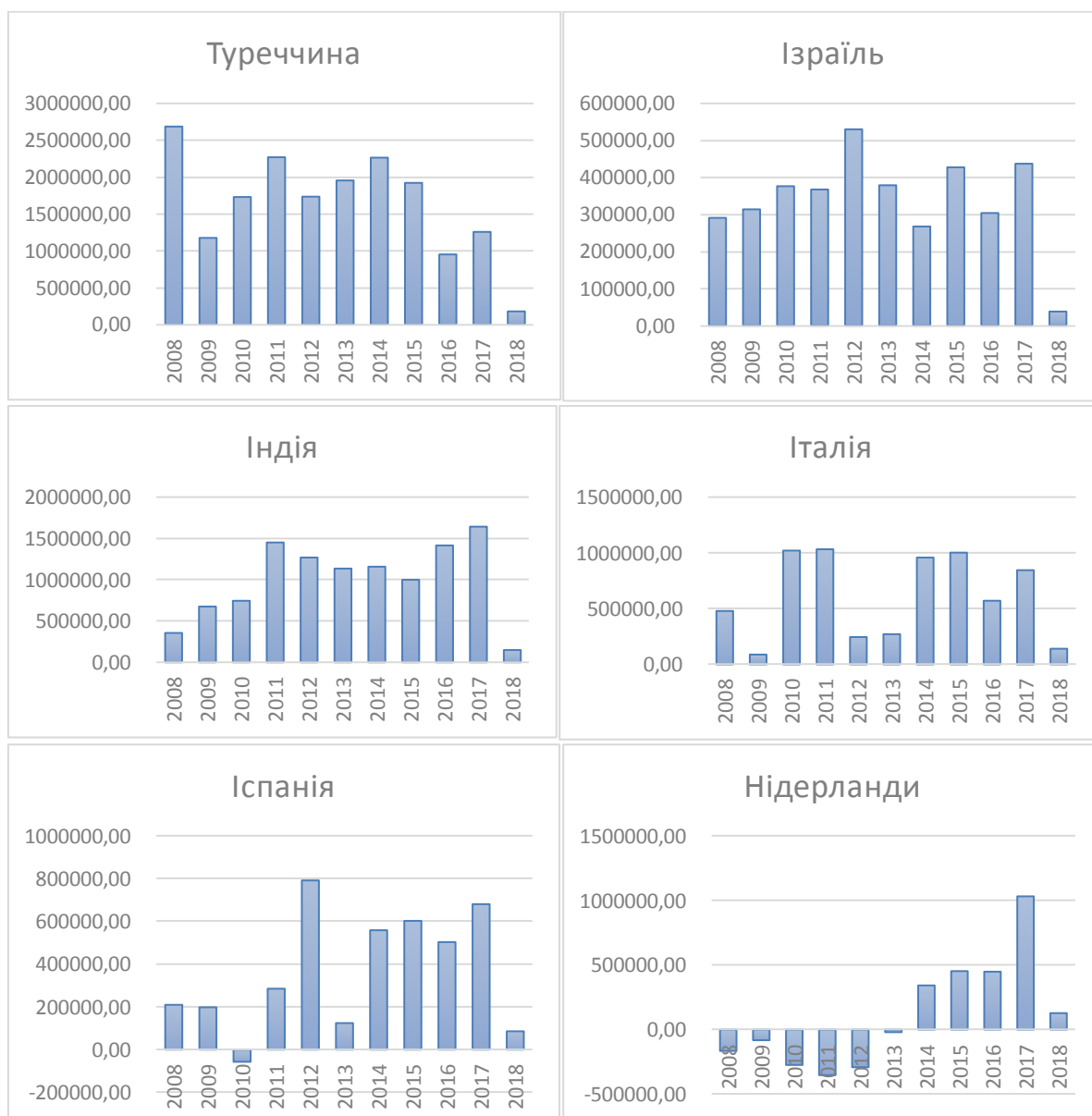

Рис. 1.

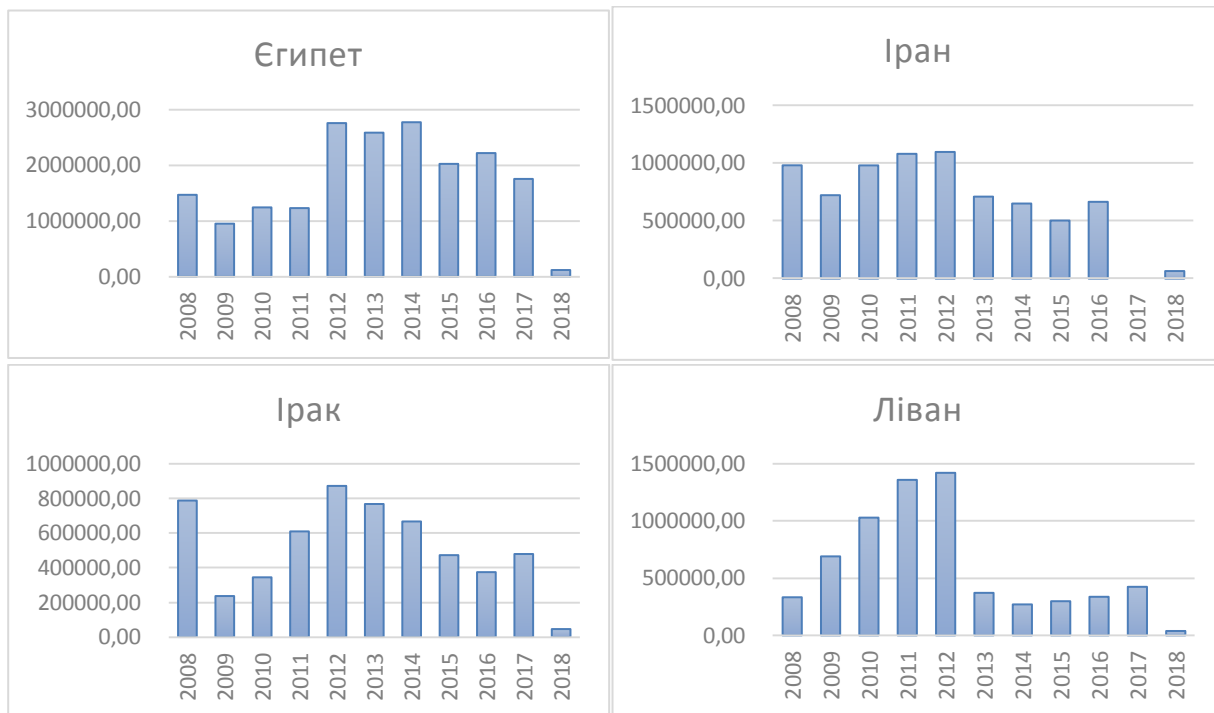

Рис. 1. (закінчення)

Аналітичні дані Держкомстату України свідчать про зростання експорту товарів та послуг у 2017 р. порівняно з 2016 р. на 16% (товарів – на 19%), а імпорту товарів та послуг – на 23,3% (товарів – на 26,4%), тобто темпи зростання імпорту ще перевищують темпи зростання експорту, що виражається негативним сальдо торгового балансу. Саме завдяки випереджаючому зростанню імпорту товарів порівняно з їх експортом спостерігається негативне сальдо української зовнішньої торгівлі товарами в 2017 р. (у 2016 р. сальдо української зовнішньої торгівлі товарами було також негативним, але за абсолютним значенням менше, ніж у 2017 р.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту товарів в Україну в 2017 р. становив 0,87, а в 2016 р. – 0,93. Згідно з даними Держкомстату, Україна має торгові стосунки з 223 країнами світу, і цей список постійно розширюється.

2. Географічна структура імпорту та експорту за регіонами України

Продовжити дослідження динаміки показників зовнішньої торгівлі України доцільно, розглянувши динаміку торгових сальдо за регіонами, для визначення експортоорієнтованих та імпортозалежних регіонів України (табл. 4). На жаль, загальна динаміка є негативною, саме 2012 та 2013 рр. визначилися значним збільшенням імпорту, з 2014 р. всі показники товарообігу, імпорту-експорту зменшилися. Проте з 2015 р. товарообіг має тенденцію до нарощення. На жаль, показники темпу зростання імпорту ще перевищують темпи зростання експорту, але масштаби зростання експорту та відкриття нових ринків вільної торгівлі для України не залишають сумнівів, що негативне сальдо торгового балансу є тимчасовим явищем і зі зростанням експортних оборотів буде зменшуватися. Експортний потенціал

України є визначним за практично всіма чинниками, які мають вплив на зовнішню торгівлю.

Таблиця 4

**Сальдо торгового балансу за регіонами України за 10 років,
тис. дол. США [32]**

Регіон	2008	2009	2010	2011	2012
Україна	-18 568,00	-5737,4	-9309,4	-14214044,3	-15848249,3
Вінницька	65	216	221,6	277133,7	154037,1
Дніпропетровська	4 478,60	1612,2	2634,2	3640031,6	3591454,4
Донецька	9 484,90	7396,6	10058,7	12574839	9958710
Київська	-2520,9	-1130,1	-1716,2	-2564102,2	-2810259,7
Львівська	-1 573,90	-828,5	-1053,9	-2000415,8	-2029939,6
Одеська	-2447,9	-1159,6	-1835,9	-1604286,5	-2519940,4
Полтавська	1279,3	667,2	1153,5	2 223 883,90	2081670,5
Харківська	-923,5	-143,9	-9,1	-431440,1	-718924,4
Чернівецька	-28,6	15,4	-18837	-264002,9	-49971,7
м. Київ	-27 431,10	-13698,8	-9309,4	-13 713 737,60	-13345677,7

Регіон	2013	2014	2015	2016
Україна	-13 651 943,30	-527027,8	610706,7	-2888086
Вінницька	183202,4	314014,1	580187,4	683565,4
Дніпропетровська	4448832,7	4129662	3173717,3	2421266,9
Донецька	8354385,1	6280573,4	2492691	2320006,6
Київська	-2761039,4	-1906766,9	-896607,3	-1246516,2
Львівська	-1364168,8	-1166923,8	-241620,1	-423845,7
Одеська	-18100212,6	-298559,4	760204,4	289113,3
Полтавська	153014,6	1027558,6	666 593,20	593321,4
Харківська	-292149,1	-67767,1	26641	-161608,2
Чернівецька	-32 788,50	17 700,30	29910,4	23560,7
м. Київ	-14331347,9	-8710290,7	-5752526,7	-7568169,9

Регіон	2017	1 квартал 2018	2013/2008, тис. дол. США	2017/2013, тис. дол. США	2017/2016, тис. дол. США
Україна	-6331896,4	-2 841 108,50	-13633375	+7320046,9	-3443810
Вінницька	810770	36746	+183137,4	+627567,6	+127204,6
Дніпропетровська	2443636,3	271873,8	+4444354,1	-42044691	+22369,4
Донецька	2398926,2	237297,2	+8344900,2	-5955458,9	+78919,6
Київська	-1655452,1	-109474,3	-2758518,5	+1105586,9	-408935,9
Львівська	-594703,4	-36412,9	-1362594,9	+769465,4	+170857,7
Одеська	386485,9	44842,2	-18097765	+18486699	+97372,6
Полтавська	715457,1	53705,7	+151735,3	+562442,5	+122135,7
Харківська	-426568,7	-35607	-291225,6	-134419,6	-264960,5
Чернівецька	36615,2	29953,2	-32759,9	+69400,7	+13051,5
м. Київ	-10105251,5	-891729,5	-14303917	+4226096,4	-2537082

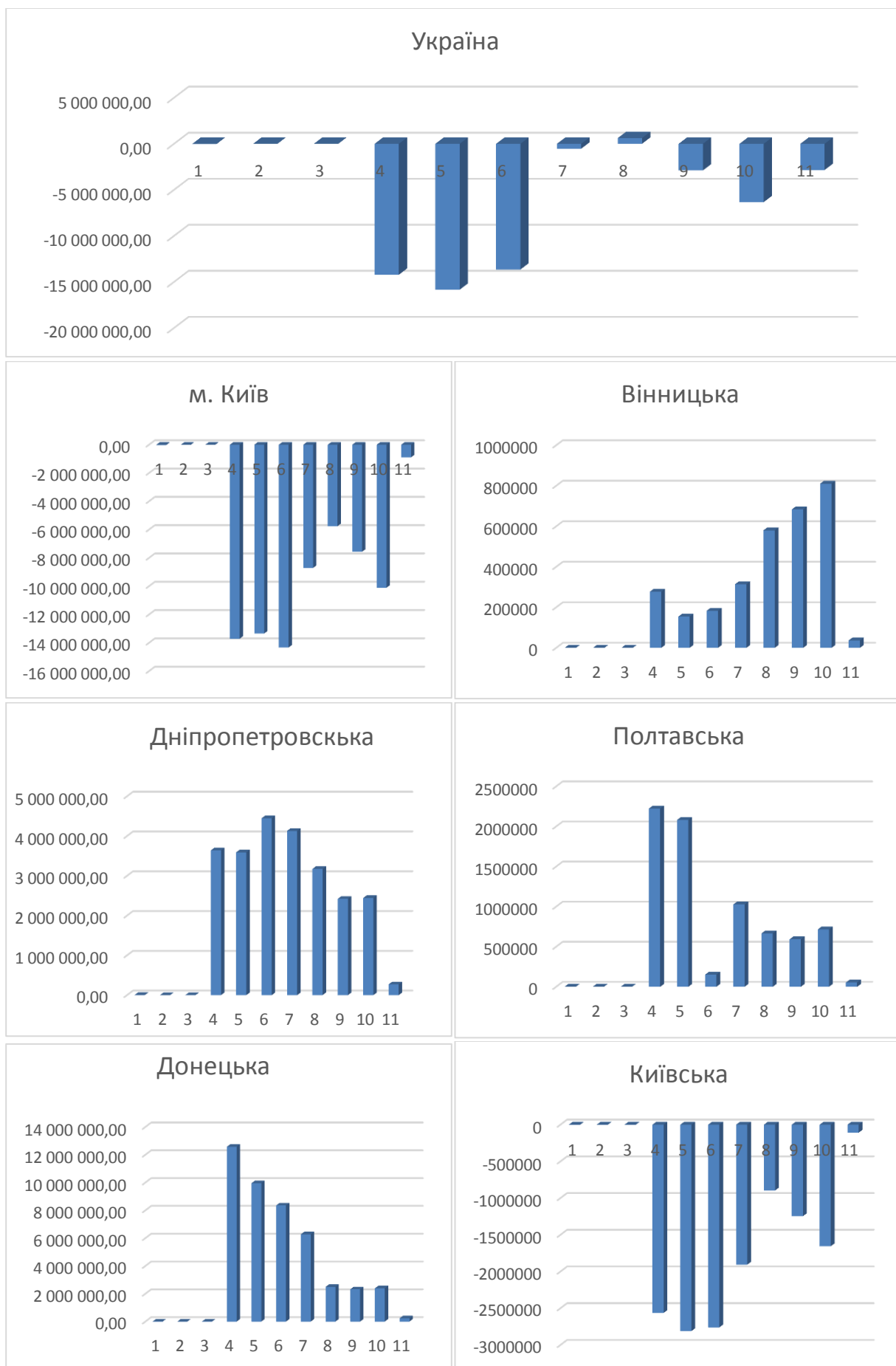

Рис. 2.

Рис. 2. (закінчення)

Графічні матеріали за даними показниками зовнішньої торгівлі регіонів свідчать, що пасивний торговий баланс України складається з регіональних сальдо, які є частково позитивними у Дніпропетровському, Донецькому, Вінницькому, Полтавському та Чернівецькому регіонах. Причому стабільно нарощують торгові обороти Вінницька та Чернівецька області, тоді як інші області мають деякий спад у зв'язку з політичними та структурно-орієнтовними змінами української економіки. Імпортозалежними є Київська, Харківська, Львівська та Одеська області.

Аналіз геополітичного складника зовнішньоторговельних відносин України за період 2008–2018 рр. виявив:

- взаємозв'язок падіння та зростання обсягів імпорту та експорту в торгівлі з окремим інтеграційним об'єднанням;
- лідируючі показники у структурі зовнішньої торгівлі з країнами СНД до 2013 р. включно;
- стабільну тенденцію повільного збільшення питомої ваги ЄС у зовнішньоторговельних операціях із 2014 р. та одночасне стрімке падіння частки СНД у зовнішньоторговельних операціях України;
- серед результатів реалізації «Програми просування інтересів України у світі» відзначено структурні зміни у географії експорту з 2014 р., а саме суттєве падіння обсягів експортно-імпортних поставок із РФ, Туреччиною, Білорусією, Казахстаном та іншими традиційними країнами-партнерами; повільне зростання експортно-імпортних поставок до перспективного азійського ринку Таїланду, Бангладеш, Філіппін, Японії.

Висновки. Проведений аналіз свідчить, що Україна станом на 2018 р. пододала основні ризики та шоки, пов'язані зі зміною геополітичної стратегії, побудовою нової структури міжнародних економічних відносин, переорієнтацією виробництва і зовнішньої торгівлі в Україні. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС змінила напрями зовнішньої торгівлі країни. Значно скоротився зовнішній товарообіг із країнами СНД, проте країни Європи та Азії отримали більшу частку в експорті та імпорті України, однак загальні обсяги показників зовнішньої торгівлі значно зменшилися внаслідок кризових явищ, що виникли в українській економіці з 2014 р. У перспективі можливе нарощування поставок товарів до країни ЄС та спроби переорієнтуватися на менш вимогливі ринки країн Азії, Далекого Сходу та Африки, що вже можна спостерігати в останніх змінах географічної структури експорту України.

Експортні позиції також зазнали змін на геополітичному рівні. Динаміка зовнішньоторговельного обороту свідчить про значне скорочення зовнішньоторговельних операцій України. Крім зниження світових цін на сировину, несприятливу кон'юнктуру світового ринку, Україна змінила пріоритети щодо зовнішньоекономічного партнерства. Завоювання нових ринків та вихід на стійкі, висококонкурентні зовнішні торговельні простори потребує часу та деяких внутрішніх змін у підходах до виробництва та налагодженні нових партнерських зв'язків.

Підписання ключових договорів про вільну торгівлю із цілою низкою країн відкрило нові перспективи для української торгівлі. Проте зона вільної торгівлі лише тоді позитивно впливає на економіку країн, коли вона є симетричною, тобто країни-учасниці мають приблизно однаковий рівень економічного розвитку та ведуть торгівлю еквівалентною продукцією. Якщо країни різняться в економічному розвитку, виникає загроза відтоку ресурсів із менш розвиненої країни – виробника сировини, якою нині є Україна.

Погіршення російсько-українських економічних відносин позначилося на торгівлі України з іншими країнами СНД (Білорусією, Узбекистаном та Казахстаном). Основні зміни торкнулися високотехнологічних галузей, а саме військової, авіаційної та аерокосмічної. Нині Україна втратила позиції в експорті продукції даних галузей, оскільки зруйновано виробничі зв'язки та торгові відносини. Сегмент високотехнологічного виробництва потребує значної державної уваги, кредитної, податкової та інвестиційної підтримки, що зміцнить позиції даних галузей на міжнародних ринках та матиме значний вплив на побудову архітектури міжнародних економічних відносин та зовнішньої торгівлі. Важливо на шляху євроінтеграції, розвитку зони вільної торгівлі України не ступити на шлях деіндустріалізації, використовувати конкурентні позиції України не тільки природного та кліматичного характеру, а також у сфері науки та високотехнологічної продукції. На цьому шляху держава та великий бізнес повинні об'єднатися на рівні вирішення внутрішніх виробничих проблем та зовнішньої роботи з просування нашої продукції на рівні посольств та торгових представництв у

різних країнах заради збереження високотехнологічного експортного потенціалу України, розширення географічної диверсифікації зовнішньої торгівлі та розширення товарної структури.

Інтеграційні кроки вітчизняної економіки до світових глобальних заходів сприяють розширенню можливостей України. Питання зростання добробуту населення, підвищення якості та рівня його життя, зміцнення позицій на міжнародних ринках, оновлення та якісні перетворення у міжнародної торгівлі мають стати центром урядової політики для розвитку вітчизняної економіки. Зміни умов і можливостей співпраці України із зарубіжними партнерами, нові напрями міжнародної торгівлі стають тривалими, формують закономірності та тенденції економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Energy security paradigm, structure of geopolitics and international relations theory: from global south perspectives NK Mohapatra. *GeoJournal*, 2017. Springer.
2. Norm Bedford (USA), William Hutchison (Canada), Sofie Bedford (Sweden) Ukraine's global strategy in the post-crisis economy: developing an intelligent nation to achieve a competitive advantage.
3. Havlik P. (2010). Ukraine, the European Union and the International Community: Current Challenges and the Agenda for Overcoming the Stalemat. *International Monetary Fund Press Release* 2010. № 10305. July 28.
4. Huot N. and Kakinaka M. Trade Structure and Trade Flows in Cambodia: A Gravity Model. *ASEAN Economic Bulletin*. 2007. Vol. 24. № 3. P. 305–319.
5. Millward J.A. *Eurasian Crossroads: A History of Xinjiang*. New York: Columbia University Press, 2007
6. Fauve A., and Gintrac C. Production de l'espace urbain et mise en scène du pouvoir dans deux capitales 'présidentielles' d'Asie Centrale. *L'espace politique*. 2009. № 2.
7. Emerson M. and Vinokurov E. Optimisation of Central Asian and Eurasian Trans-Continental Land Transport Corridors. *Europe-Central Asia Monitoring Working Paper*. 2009. № 7.
8. Belay Seyoum. *Export–Import Theory, Practices, and Procedures*. NY. : International Business Press, 2000. 485 p.
9. Masaaki K., Helsen K. *Global Marketing Management*. NY. : John Wiley & Sons. Inc. (Second Edition), 2001. 741 p.
10. Bjarne S. Jensen, Wong Kar Yiu. *Dynamics, Economic Growth, and International Trade* (Studies in International Economics (Ann Arbor, Mich.)). University of Michigan, 2006. 233 p.
11. Kruger A.I., Tuncer A. Estimating total factor productivity growth in a developing country. *World Bank Staff Working Paper*, 422. Washington, 2002. P. 87–100.
12. Awares R., Lopes R. Exporting and Performance: Evidence from Chilean Planrs. *Canadian Journal of Economics*. 2005. Vol. 38. № 4. P. 1384–1400.
13. Michaelly M. Exports and growth: an empirical investigation. *Journal of Development Economics*. 2003. № 4. P. 49–53.
14. Branch A.E. *Element of Export Marketing and Management*. Second edition. Charman and Hall, 1990. 316 p.
15. Черчик Л.М. Основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2015. №. 2. С. 21–26.

16. Зовнішньоторговельні аспекти конкурентної політики України в умовах СОТ : монографія / А.А. Мазаракі та ін. ; за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 309 с.
17. Кутідзе Л.С. Визначення стратегічних домінант ефективного використання експортного потенціалу регіону. *Бізнес Інформ*. 2014. № 11. С. 53–58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_11_10.
18. Зінов'єв Ф.В., Якушев О.О. Ефективність використання експортного потенціалу України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2012. № 2(18). Т. 2. С. 401–410.
19. Дружиніна В.В., Різніченко Л.В. Прогнозування експортного потенціалу машинобудівних підприємств з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 7. С. 246–252.
20. Іващук С.П. Розвиток експортного потенціалу в сучасній інтеграційній стратегії України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 ; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ, 2011. 20 с.
21. Геращенко І.О. Шляхи підвищення експортного потенціалу промислових підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. № 48. С. 99–105.
22. Бестужева С.В. Методичні засади оцінки експортного потенціалу регіону. *Регіональна економіка*. 2010. № 5. С. 75–82.
23. Байрак В.М. Організаційно-економічні механізми підвищення експортного потенціалу інвестиційного комплексу України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.02 ; Українська академія зовнішньої торгівлі. Київ, 2002. 18 с.
24. Большой экономический словарь / под ред. проф. А.Н. Азриляна ; 4-е изд., доп. и перераб. Москва : Институт новой экономики, 1999. 1248 с.
25. Михайловский В.П. Формирование новой парадигмы развития внешне-экономической деятельности региона : автореф. дис. ... д.э.н. : 08.00.05 ; Рос. экон. академия им. Плеханова. Москва, 2003.
26. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : навчальний посібник ; 2-е вид. Київ : Вікар, 2002. С. 295.
27. Лазарева О.В., Вакар К.В. Розвиток експортного потенціалу аграрного сектора економіки України в умовах глобалізації. *Агросвіт*. 2019. № 1–2. С. 3–9. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=2792&i=0>.
28. Сейфуллаева М.Э., Капицын В.М. Экспортный потенциал российских регионов в условиях глобализации мировой экономики. *Регион*. 2006. № 3. С. 93–111.
29. Скорнякова Т.В. Експортний потенціал обробної промисловості України: управління про-цесом формування : монографія. Київ : Наук. світ, 2006.
30. Гордеева Т.Ф., Циганкова Т.М. Міжнародні організації : навчально-методичний посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 183 с.
31. Мельник Т. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. *Міжнародна економічна політика*. 2008. Вип. 1–2. 271 с. URL: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Mep/2009_8_9/.../10_Melnuk1.pdf.
32. Зовнішня торгівля України: статистичний збірник. Київ, 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
33. Співробітництво між Україною та країнами ЄС: статистичний збірник. Київ, 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.